

dr hab. Jan Rajchel, prof. UPH
Uniwersytet Przyrodniczo - Humanistyczny
W Siedlcach

Siedlce, dn.03.09.2022 r.

Recenzja

dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego **dr. Dariusza Bogusza**
oraz wskazanego osiągnięcia naukowego, w związku z postępowaniem habilitacyjnym
w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie

Formalną podstawę sporządzenia recenzji, stanowi fakt powołania mnie w dniu 14 lipca 2022 roku uchwałą Rady Dyscypliny Naukowej Nauki o Bezpieczeństwie Federacji Akademii Wojskowych nr 48/2022 z dnia 14.07.2022 r. do roli recenzenta z ramienia Rady Doskonałości Naukowej w postępowaniu w sprawie nadania dr. Dariuszowi Boguszowi stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie Nauki o Bezpieczeństwie. Recenzja została opracowana na podstawie przekazanego dorobku naukowego, w tym rozprawy habilitacyjnej, oraz dokumentacji w postaci: autoreferatu, wykazu osiągnięć naukowych albo artystycznych stanowiących znaczny wkład w rozwój dyscypliny.

I. Ocena osiągnięcia naukowego oraz pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych uzyskanych przez Habilitanta po otrzymaniu stopnia doktora

1. Sylwetka naukowa Habilitanta

Płk dr Dariusz Bogusz jest absolwentem Szkoły Chorążych oraz kursu oficerskiego w Wyższej Szkole Oficerskiej Sił Powietrznych w Dęblinie. Studia magisterskie ukończył na Wydziale Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Akademii Obrony Narodowej w Warszawie. Ponadto jest absolwentem Studium Polityki Zagranicznej Akademii Dyplomatycznej Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych w Warszawie. Pracował w strukturach NATO w Kwaterze Dowództwa Sił Połączonych Północ – Joint Force Command Brunssum (Holandia). Od roku 2011 do 2015 zajmuje stanowisko dydaktyczne asystenta w Katedrze Logistyki (Zespół Pracowników Naukowo-Dydaktycznych) w Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego i Logistyki Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych w

Dęblinie. W roku 2015 zostaje wyznaczony na stanowisko Szefa Sekcji Szkolenia w Pionie Ogólnym Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych (WSOSP). W roku 2017 uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o polityce na Wydział Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej w Warszawie. Promotorem pracy doktorskiej, był dr hab. Jacek Nowak. Tytuł rozprawy doktorskiej: *Szkolenie selekcyjne kandydatów na pilotów wojskowych w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*. Od 2018 r. do 2020 r. pracuje jako wykładowca, a następnie starszy wykładowca w Katedrze Taktyki i Uzbrojenia Wydziału Lotnictwa WSOSP (od października 2018 r. Lotniczej Akademii Wojskowej). Równolegle w latach 2018–2020 pracuje jako wykładowca na Wydziale Nauk Społecznych w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie. Od roku 2020 pełni funkcję Prodziekana Wydziału Bezpieczeństwa Lotniczego Lotniczej Akademii Wojskowej, zajmując etat starszego wykładowcy w Katedrze Bezpieczeństwa Transportu Lotniczego Wydziału Bezpieczeństwa Lotniczego.

W trakcie dotychczasowej pracy naukowo dydaktycznej w WSOSP/LAW w Dęblinie pełni szereg nieetatowych funkcji z których na uwagę i podkreślenie zasługują:

- koordynator programu EMILYO (Military Erasmus) LAW;
- zastępca redaktora naczelnego czasopisma naukowego LAW „Aviation&Security Issues”.
- redaktor kierunkowy czasopisma naukowego „Yearbook of International Security”.
- ekspert w grupie nauk o wojskowości, przewodniczący Komisji Sił Powietrznych, Kosmicznych i Astropolityki Polskiego Towarzystwa Geopolitycznego.
- oficer odpowiedzialny za współpracę LAW z Centrum Doktryn i Szkolenia w obszarze standaryzacji operacyjnej SZ RP, funkcjonowanie Narodowego Systemu Rozwoju Koncepcji i Eksperymentowania (NSRKiE) oraz systemu wykorzystania doświadczeń (SWD).

Wykształcenie, przebieg kariery zawodowej, doświadczenie oraz aktualne zainteresowania uprawniają Habilitanta do podejmowania wyzwań naukowych w ramach nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

2. Omówienie osiągnięcia naukowego, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

Jako główne osiągnięcie naukowe Habilitant przedstawił monografię: *Symulatory i trenażery lotnicze w szkoleniu lotniczym pilotów wojskowych w Polsce*, opublikowana w 2022 r., wydana przez Wydawnictwo Lotniczej Akademii Wojskowej w Dęblinie (ISBN 978-83-66514-36-2, DOI: 10.55676/EOYJ9977, (350 stron).

Monografia pod tytułem *Symulatory i trenażery lotnicze w szkoleniu pilotów wojskowych w Polsce*, jest zwieńczeniem cyklu kilkuletnich badań Habilitanta, których wcześniejszym efektem było opracowanie kilku autorskich i współautorskich monografii i artykułów poświęconych szkoleniu lotniczemu oraz kontynuacją badań, które skutkowały uzyskaniem stopnia doktora. Na wstępie należy podkreślić, że sam wybór tematu badań, których efektem jest opiniowana monografia, należy ocenić pozytywnie. Podjęcie w monografii problematyki militarnego wymiaru bezpieczeństwa i redukcji kosztów szkolenia jest konsekwencją wcześniejszych, wieloletnich zainteresowań badawczych autora, związanych z zagrożeniami bezpieczeństwa w szkoleniu lotniczym. Monografia jest próbą usystematyzowania wiedzy z zakresu teorii i praktyki szkolenia symulatorowego kandydatów na pilotów wojskowych na etapie selekcji, szkolenia podstawowego i zaawansowanego w Lotniczej Akademii Wojskowej oraz jednostkach lotniczych 4 Skrzydła Lotnictwa Szkolnego, jak również pilotów wojskowych w innych jednostkach lotnictwa SZ RP. Autor również, w ograniczonym zakresie, porusza tematykę szkolenia pilotów cywilnych. Zgodnie z tematem monografii i przyjętym założeniem metodologicznym, koncentruje się na rozwiązaniach systemowych dotyczących aspektów technicznych istniejącej bazy symulatorowej oraz procedurach ich wykorzystania. W zasadzie nie analizuje praktycznych, szczegółowych aspektów dotyczących procesu szkolenia personelu latającego, opisując go jako niezbędny proces, co na podstawie przedstawionych wyników badań stanowi bardzo ciekawy materiał analityczny. Monografia zawiera wyniki badań dotyczące historycznych założeń teoretycznych i praktycznych konstruowania symulatorów lotniczych, ich stanu obecnego oraz perspektyw rozwoju. W krajowej literaturze przedmiotu, brak jest kompleksowych opracowań poświęconych temu zagadnieniu. Autor kompleksowo przeanalizował założenia teoretyczne jak i praktyczną realizację procesu szkolenia symulatorowego w lotnictwie sił zbrojnych, nie zapominając również o analizie struktur organizacyjnych dedykowanych temu zadaniu. Zaletą takiego podejścia jest umiejscowienie procesu szkolenia symulatorowego w

kontekście szkolenia podstawowego i zaawansowanego ale również roli Lotniczej Akademii Wojskowej, i 4 SLSz oraz innych struktur organizacyjnych lotnictwa SZ RP w przygotowaniu pilotów wojskowych.

Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów merytorycznych zawierających wyniki przeprowadzonych badań, każdy z nich zakończony wnioskami, zakończenia, bibliografii. Ponadto w monografii Autor umieścił wykaz skrótów oraz dwa załączniki zawierające udokumentowanie przeprowadzonych badań empirycznych. W rozdziale pierwszym, przedstawiono rolę szkolenia symulatorowego w lotnictwie oraz historię rozwoju trenażerów i symulatorów lotniczych, zawarto opis szkolenia symulatorowego w Polsce w kontekście historycznym. Dokonano również identyfikacji podstawowych terminów oraz pojęć jak również klasyfikacji symulatorów, tworząc bazę znaczeniową publikacji. Rozdział ten należy potraktować jako wprowadzający do głównej tematyki monografii. Kolejne rozdziały poświęcono przedstawieniu bazy symulatorowej, którą dysponują konkretne ośrodki szkoleniowe i badawcze jak również pozostałe jednostki wojskowe. Analizę Autor rozpoczyna od Wojskowego Instytutu Medycyny Lotniczej, Lotniczej Akademii Wojskowej i w następnej kolejności, 4 Skrzydła Lotnictwa Szkolnego a kończy na jednostkach Sił Powietrznych i Marynarki Wojennej, które dysponują szkoleniowymi systemami symulatorowymi. Prezentuje również symulatory, z których korzysta personel lotniczy naszych Sił Zbrojnych za granicą. Jest to logiczny ciąg, który odzwierciedla ścieżkę rozwoju polskich pilotów. Za zasadniczą i najbardziej wartościową część monografii z punktu widzenia naukowego, należy uznać rozdział szósty, który prezentuje uwarunkowania i wynikające z nich możliwe kierunki doskonalenia szkolenia symulatorowego pilotów wojskowych. Zaproponowana koncepcja utworzenia Centrum Symulacji i Szkolenia Lotniczego i jej urzeczywistnienie stanowiłoby kolejny krok w wykorzystaniu nowoczesnych środków dydaktycznych, jakimi są symulatory lotnicze. Każdy rozdział zakończony jest wnioskami, w których Autor podsumowuje zawarte w nich treści. Zakończenie monografii zawiera podsumowanie prowadzonych badań oraz odniesienie się do przyjętych założeń metodologicznych. Zawarte w nim wnioski i propozycje dotyczące wykorzystania wyników badań, jak również możliwości dalszego ich pogłębiania wskazują jeden z możliwych kierunków rozwoju szkolenia symulatorowego w Polsce.

Problematyka szkolenia symulatorowego, zaprezentowana przez Autora, jest istotna ze względów bezpieczeństwa ale również ze względu na rzeczywiste koszty szkolenia lotniczego. Przedstawione w pracy wyniki badań dotyczące szkolenia symulatorowego w

Polsce umożliwiły zapoznanie się z bazą symulatorową jednostek Sił Zbrojnych RP oraz głównymi możliwościami jakie oferuje ich użycie w szkoleniu lotniczym.

Ewolucja procesu szkolenia pilotów wojskowych, w którym szkoleniu symulatorowemu nadaje się nowy wymiar, jak również, brak kompleksowego opracowania nt. szkolenia symulatorowego a co z tego faktu wynika, konieczność wskazania kierunków doskonalenia w funkcjonującym obecnie systemie szkolenia symulatorowego, były przyczyną podjęcia badań przez Autora. Głównym celem prowadzonych rozważań Autor uczynił *sklasyfikowanie symulatorów lotniczych w szkoleniu lotniczym podchorążych LAW, pilotów wojskowych w jednostkach taktycznych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz identyfikacja rozwiązań, możliwości i prawidłowości decydujących o rosnącej roli wykorzystania symulatorów lotniczych w szkoleniu lotniczym podchorążych LAW i pilotów wojskowych w jednostkach taktycznych SZ RP oraz propozycja zmian w zakresie integracji rozproszonych systemów szkoleniowych w sieciocentryczne i wielowymiarowe środowisko i nieskończoną przestrzeń do prowadzenia szkolenia lotniczego*. W celu osiągnięcia tak sformułowanego celu Autor precyzuje problem badawczy jako pytanie: *W oparciu o jakie technologie symulatorowe i w jaki sposób lotnicze instytuty badawcze, uczelnie oraz jednostki lotnicze SZ RP wykorzystują symulatory i trenażery w procesie szkolenia pilotów wojskowych oraz jakich zmian należy dokonać, aby zwiększyć efektywność w procesie szkolenia pilotów wojskowych?* W tym miejscu należy zaznaczyć, że takie sformułowanie celu oraz problemu badawczego jest wysoce nieprecyzyjne. Autor w jednym pytaniu zawarł w zasadzie trzy problemy, które znacznie lepiej zostały by wyartykułowane jako osobne problemy badawcze zwłaszcza, że znalazły one odzwierciedlenie w przyjętych hipotezach roboczych. Tak sformułowany problem nie odnosi się do jednej z części głównego celu badań tj. roli symulatorów w procesie szkolenia. Analizując cel badań w kontekście treści i układu monografii, trudno zgodzić się z Autorem, który przyjmuje za główną hipotezę, twierdzenie które zakłada, że w szkoleniu pilotów wojskowych powinno się wykorzystywać najnowsze osiągnięcia organizacyjne i techniczne z szerokim zastosowaniem symulatorów i trenażerowa, chociaż oczywiście jest ono prawdziwe i potwierdzone w wynikach badań. Wydaje się, że podana w ostatniej kolejności, hipoteza która brzmi: *Przewiduje się, że wprowadzenie zmian w obszarze organizacyjnym poprzez racjonalne wykorzystanie bazy symulatorowej i technologicznym przez inwestowanie w rozwój technologii wirtualnej i rozszerzonej sprostą wyzwaniom przyszłego szkolenia pilotów. Natomiast utworzenie centrum symulacji z infrastrukturą sieciową do obsługi rozproszonego wirtualnego środowiska szkoleniowego w Polsce umożliwi efektywne i bezpieczne przygotowanie podchorążych i pilotów do*

wykonywania misji szkolnych i bojowych podczas ćwiczeń i treningów w tym samym środowisku wirtualnym, jako połączone i zintegrowane siły szkolone według różnych scenariuszy, w kontekście rozdziału szóstego, który należy uznać za najbardziej wartościową, pod względem naukowym, część monografii, moim zdaniem, powinna zostać przyjęta jako hipoteza główna. Nie mam istotnych uwag co do przyjętych i zastosowanych metod badawczych. W procesie badawczym w pierwszej kolejności Autor wykorzystał teoretyczne metody: analizę, syntezę, uogólnianie, wnioskowanie, analogię i porównanie, których uzupełnieniem stały się metody empiryczne. Umożliwiły one Autorowi weryfikację sformułowanych w trakcie badań spostrzeżeń i wniosków oraz założeń doskonalenia przedmiotowego systemu, będących założonym celem badań. Wywiady eksperckie i niesformalizowane rozmowy z pilotami uczestniczącymi na co dzień w szkoleniu lotniczym SP RP oraz obserwacje zostały wykorzystane przy rozwiązywaniu głównego problemu badawczego. Jeżeli niesformalizowane rozmowy, trudno udokumentować w opracowaniu wyników badań to sformalizowane wywiady mogą stanowić doskonałe ich udokumentowanie i potwierdzenie osiągniętych rezultatów. Nie można mieć zastrzeżeń co do wyboru ekspertów natomiast ich ilość (czterech) jest w takim przypadku moim zdaniem niewystarczająca. Autor przeprowadził wywiad z przedstawicielem lotnictwa taktycznego, 4 SLSz (ale nie piloci instruktorzy) oraz byłego szefa ośrodka szkoleniowego WSOSP. Biorąc pod uwagę nawet tylko sam układ monografii, wyraźnie brakuje tego typu sformalizowanego wywiadu przeprowadzonego z przedstawicielem WIML, lotnictwa transportowego oraz śmigłowcowego.

Rezultatem badań, jest opracowanie, które wskazuje określone rozwiązania w systemie szkolenia symulatorowego pilotów wojskowych, jako elementu doskonalenia i poprawy efektywności szkolenia lotniczego. Do opracowania wyników przyczyniły się przeprowadzone badania teoretyczne i empiryczne. W wyniku tego Autor dokonał specyfikacji rozwiązań dotyczących doskonalenia szkolenia symulatorowego w systemie szkolenia lotniczego kandydatów na pilotów oraz pilotów wojskowych. Dobrze ocenił istniejący w Polsce system szkolenia ale zauważył, że istnieje jednak jeszcze obszar do doskonalenia szkolenia lotniczego i jest nim właśnie szkolenie symulacyjne. Poprawa efektywności w systemie szkolenia lotniczego pilotów wojskowych możliwa jest poprzez wprowadzenie zmian w obszarze organizacyjnym (racjonalne wykorzystanie bazy symulatorowej), technologicznym (inwestowanie w rozwój technologii wirtualnej i wzmocnionej). Autor w zakończeniu, ale również w podsumowaniu każdego rozdziału,

formułuje kilkanaście wniosków, z których najbardziej wartościowym wydaje się wniosek nr 3 i 4 w podsumowaniu szóstego rozdziału a dotyczący symulatorowego szkolenia taktycznego. W jednostkach lotniczych SZ RP nie realizuje się szkolenia z wykorzystaniem sprzęgniętych symulatorów umożliwiających wspólne szkolenie pilotów z różnych jednostek. Nie istnieje centrum taktycznego szkolenia symulatorowego ani centralny węzeł łączący symulatory w całym kraju, umożliwiając współpracę wielu symulatorów w treningach i ćwiczeniach. Zintegrowane centra szkolenia symulatorowego pozwoliłyby zintegrować szkolenie pilotów lotnictwa SZ z innymi rodzajami wojsk w operacjach połączonych.

Rezultatem pracy jest wskazanie przez autora kierunków doskonalenia szkolenia symulatorowego, które może być przydatne do opracowania kierunków rozwoju procesu rozszerzenia i doskonalenia bazy symulatorowej dla lotnictwa Sił Zbrojnych RP a tym samym przyczynić się do podniesienia bezpieczeństwa, obniżenia kosztów szkolenia jak również osiągnięcia lepszych rezultatów szkoleniowych.

Pewnym mankamentem monografii a tym samym badań naukowych jest umiejscowienie ich tylko i wyłącznie w środowisku lotnictwa SZ RP. Brak odniesienia do rozwiązań stosowanych w zakresie szkolenia symulatorowego w SZ innych państw (za wyjątkiem rozdziału pierwszego w ujęciu historycznym) nie pozwala na pełną ocenę przyjętych rozwiązań i tendencji rozwojowych stosowanych w kraju. Również brak takiej analizy w stosunku do proponowanego rozwiązania funkcjonowania w przyszłości centrum szkolenia symulatorowego pozostawia pewien niedosyt poznawczy, gdyż niezwykle trudno jest określić trafność proponowanych rozwiązań. Kolejnym mankamentem przedstawionej do oceny monografii jest podawczy charakter rozdziałów 2-5, które mają w większości charakter informacyjny, porządkujący i nie cechuje ich innowacyjność naukowa. Sytuację ratują wnioski, które autor zawarł w podsumowaniach rozdziałów. Szkoda, że nie zostały one bardziej rozwinięte w treści rozdziałów.

Pod względem formalnym pracę ocenić należy jako poprawną. Należy zwrócić uwagę na rzeczowość opracowania, klarowną i uporządkowaną narrację, oraz komunikatywność tekstu. Monografia charakteryzuje się poprawnością terminologiczną, cechuje ją zwięzłość i komunikatywność. Język pracy jest jasny, precyzyjny i zrozumiały i w pełni zgodny ze standardami naukowymi. Na pochwałę zasługuje wysoki poziom edytorski pracy. Przypisy zostały wykonane prawidłowo. Podają wykorzystane źródła literackie, mają też charakter uzupełniający i dygresyjny. Jako niewątpliwą zasługę Autora, należy uznać rzeczową analizę, owocującą powstaniem nowatorskich opinii, sądów czy projektów. Autor wykazał się dobrą znajomością literatury przedmiotu i innych dokumentów, dokonał właściwego doboru

literatury źródłowej, o czym świadczy nie tylko treść monografii, ale także syntetyczne omówienie stanu badań i literatury przedmiotu, którego dokonał w treści poszczególnych rozdziałów. Baza źródłowa jest dowodem właściwie przeprowadzonej kwerendy, znacznej dociekliwości Autora i umiejętności wykorzystania przez niego znacznej ilości, różnorodnych źródeł. Baza źródłowa obejmuje 126 pozycji bibliografii i źródeł internetowych. Niestety, w związku z uwagą przedstawioną poprzednio, baza źródłowa jest oparta prawie wyłącznie na polskiej literaturze. Monografia zawiera spis rysunków, fotografii i tabel.

Wymienione w pierwszej części sugestie i uwagi krytyczne, nie mają istotnego wpływu na moją dobrą opinię o recenzowanej monografii, które spełnia kryteria pracy naukowej tzn.: stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje bardzo dobry poziom wiedzy teoretycznej Autora, oraz potwierdza umiejętność w zakresie samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Podsumowując, bardzo pozytywnie oceniam aktualność wyboru tematu jak również wartość merytoryczną pracy. Uwagi do przyjętej metodologii badań przedstawiłem powyżej. Pan dr Dariusz Bogusz wykazał się znajomością podjętej tematyki zarówno w warstwie opisu, jak i analizy. Konkludując, należy podkreślić, że monografia *Symulatory i trenażery lotnicze w szkoleniu pilotów wojskowych w Polsce* jest opracowaniem wartościowym merytorycznie, poznawczo i prognostycznie. Zaprezentowana w monografii próba autorskiego podejścia badawczego do zagadnień związanych z oceną istniejącego systemu szkolenia symulatorowego oraz jego przyszłościowe dostosowanie do wymogów współczesnych sił powietrznych stanowi nowe podejście w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie i w dłuższej perspektywie czasowej może stanowić wkład w rozwój tej dyscypliny naukowej. Reasumując oceniane osiągnięcie naukowe stanowi podstawę do ubiegania się przez habilitanta o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego.

3. Ocena dorobku naukowo-badawczego uzyskanego po uzyskaniu stopnia naukowego doktora

Okres 5 lat pracy naukowej Habilitanta, od momentu uzyskania stopnia naukowego doktora, nie jest zbyt długi jednak zaowocował obszernym dorobkiem publikacyjnym, na który składa się 42 publikacje naukowe z zakresu nauk o bezpieczeństwie, w którym zdecydowanie dominuje obszar bezpieczeństwa militarnego. Rezultat działalności

naukowej Habilitanta, oprócz omówionej powyżej *Monografii*, jako głównego osiągnięcia naukowego, stanowi też sześć kolejnych monografii (w tym jedna współautorska) Autor w swoim dorobku wykazuje również autorstwo redakcyjne trzech monografii pokonferencyjnych. Jest również autorem lub współautorem 11 rozdziałów w monografiach wieloautorskich. W okresie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora Habilitant opublikował 16 autorskich artykułów oraz był współautorem kolejnych sześciu. Wśród wymienionych pozycji, dziewięć z nich były publikowane w języku angielskim.

Co ważne, zdecydowana większość publikacji mieści się w zakresie *nauk o bezpieczeństwie*, zaś szerokie spektrum podejmowanych w nich teoretycznych oraz praktycznych zagadnień, odzwierciedla transdyscyplinarne i interdyscyplinarne podejście do zagadnień *bezpieczeństwa*. Wszystkie wspomniane prace, są opracowaniami Habilitanta, które powstały już po uzyskaniu stopnia doktora, częściowo są one powiązane z tematyką zawartą w treści rozprawy doktorskiej ale stopniowo ewaluują i nawiązują do tematyki zawartej w zgłoszonym do oceny dziele, ukazując dalsze fazy jego naukowego rozwoju.

Publikacje oparto na solidnej bazie źródłowej, układają się w określony merytoryczny ciąg wnoszący nowy, interesujący z badawczego punktu widzenia, wnoszący wkład w nasz krajowy dorobek *nauk o bezpieczeństwie*.

Przypomnę jeszcze raz w tym miejscu, iż prace Habilitanta niosą w sobie także pewną wartość użyteczną, bowiem mogą służyć, jako źródło wiedzy dla studentów, a także dla osób zajmujących się bezpieczeństwem zawodowo, szczególnie w lotnictwie sił zbrojnych.

W przeważającej części, publikacje Pana dr. Dariusza Bogusza, wpisują się w podmiotowo-przedmiotowe ramy problematyki *bezpieczeństwa*, aczkolwiek ok. 90 % jego dorobku koncentruje się na bezpieczeństwie militarnym. I prawdopodobnie ta tematyka jest głównym powodem braku w dorobku Habilitanta publikacji naukowych zapewniających uzyskanie punktacji *Impact Factor* Natomiast autor podaje *Indeks Hirscha* -2 oraz 10 cytowań według *Google Scholar*. Osiągnął 942 punkty wg MNiSW.

Za najbardziej wartościowe opracowania dr. Dariusz Bogusza, pośrednio powiązane z głównym dziełem naukowym, można uznać, w mojej opinii, następujące tytuły:

- *Selekcja i szkolenie lotnicze pilotów wojskowych w Siłach Zbrojnych RP;*
- *Nowoczesne technologie w szkoleniu lotniczym na przykładzie ACSL;*
- *Szkolenie pilotów w dezorientacji przestrzennej;*
- *The Integrated Military Information System of The Ministry of National Defence in the Aviation School Base;*

- *The impact of training organization on the effectiveness of training in spatial disorientation.*

Te i pozostałe prace podejmują problematykę oryginalną, aktualną i znaczącą z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie. Stanowiąc istotny wkład do ich rozwoju, systematyzują już istniejącą wiedzę, proponują nowe narracje, a ponadto inspirują do dalszych badań nad bezpieczeństwem w różnych jego odsłonach – podmiotowej i przedmiotowej, subiektywnej i obiektywnej, personalnej czy strukturalnej. Dają również świadectwo wysokich kompetencji naukowych Autora, a w szczególności rzetelnego i konsekwentnego podejścia multidyscyplinarnego do prowadzonych badań oraz holistycznego ujmowania analizowanych problemów. Wskazują zarazem na szeroką znajomość literatury przedmiotu i ogólnego, szerokiego (w ujęciu całościowym) pejzażu problematyki bezpieczeństwa.

Analiza dołączonych do wniosku publikacje, zarówno pod względem merytorycznym, jak i metodologicznym oraz formalnym, potwierdza fakt posiadania przez Habilitanta dobrze rozwiniętego warsztatu naukowego, co predestynuje go, jak sądzę, do podjęcia prowadzenia dalszej, już samodzielnej pracy naukowo-badawczej, a także pozwala na optymistyczne prognozy, co do dalszego rozwoju naukowego.

Autor wykazuje w swoim dorobku naukowym sporządzenie trzech recenzji, w tym dwóch artykułów naukowych i jednej monografii.

Podsumowując tą część recenzji należy jednoznacznie zwrócić uwagę na tematyczną spójność dorobku naukowego dr. Dariusza Bogusza. Praktycznie całość dorobku publikacyjnego, tematyka publikacji, zawiera się w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Jako negatywne strony tej części oceny należy wymienić pewną ilość publikacji publikowanych w niepunktowanych czasopismach.

Pozytywnie również należy ocenić aktywność badawczą Habilitanta. W sumie od momentu uzyskania stopnia naukowego doktora uczestniczył, w większości jako kierownik, w sześciu projektach naukowo-badawczych, z których trzy, były bezpośrednio powiązane z dyscypliną nauki o bezpieczeństwie, co należy uznać, za istotny element rozwoju naukowego dr. Dariusza Bogusza.

Ponadto, na zaakcentowanie zasługuje, znacząca aktywność konferencyjna Habilitanta – w okresie pracy naukowo badawczej wykazuje uczestnictwo w 20 konferencjach : w tym 17 krajowych i 3 międzynarodowych. Niestety nie wszystkie z tych konferencji i seminariów miały charakter naukowy. Habilitant wykazał również udział w 15 konferencjach, w których wchodził w skład komitetu organizacyjnego lub naukowego. Tutaj również nie wszystkie

wydarzenia miały charakter naukowy. Ponadto Habilitant wykazał dwa wydarzenia, które według wykazanych terminów jeszcze się nie odbyły, co świadczy o małej staranności przygotowanego wykazu. Trzeba przy tym jednoznacznie zaznaczyć, że tylko nieliczne z tych wydarzeń naukowych mieściła się tematycznie w głównym nurcie badań prowadzonych przez Habilitanta.

Dorobek naukowy Habilitanta jest znaczący, skoncentrowany wokół najbardziej żywotnych problemów bezpieczeństwa militarnego i w pełni sytuujący się w naukach o bezpieczeństwie. Można uznać, iż w pełni kwalifikuje on Autora do ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

II. Ocena dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej Habilitanta.

1. Dorobek dydaktyczny

Dr Dariusz Bogusz, poszerzając swoje kwalifikacje, uczestniczył w licznych programach europejskich oraz innych programach międzynarodowych i krajowych, mających na celu podniesienie swoich kompetencji dydaktycznych. Miedzy innymi w ramach programu Erasmus w 2021 roku w Wydziale Nauk Wojskowych i Szkolenia Oficerskiego w Narodowym Uniwersytecie Służby Publicznej w Budapeszcie – prowadził zajęcia w języku angielskim z najnowszych technologii kształcenia i szkolenia lotniczego w Siłach Zbrojnych RP, systemu szkolenia lotniczego pilotów wojskowych w Polsce. oraz zapoznał się z systemem szkolenia lotniczego na Węgrzech. Wymieniono także doświadczenia w zakresie selekcji lotniczej oraz szkolenia lotniczego pilotów wojskowych. W latach 2019–2021 pełnił obowiązki koordynatora programu European Initiative for the Exchange of Military Young Officers EMILYO (Military Erasmus). Uczestniczył w spotkaniach grupy implementacyjnej programu EMILYO oraz brał udział w obradach grupy roboczej LoD-12 (Lines of Development) dotyczących projektu międzynarodowego semestru sił powietrznych. Program EMILYO ma na celu rozwój wymiany pomiędzy siłami zbrojnymi przyszłych oficerów wojskowych, a także ich nauczycieli i instruktorów podczas wstępnej edukacji i szkolenia. Realizacja inicjatywy opiera się na kluczowej idei, że wymiana młodych oficerów podczas szkolenia wstępnego stanowi podwaliny dla pojawienia się, w dłuższej perspektywie, zwiększonej interoperacyjności i wspólnej kultury, które są potrzebne dla europejskiego bezpieczeństwa i obrony. Ponadto w swoim autoreferacie

wykazuje jeszcze trzy inne dydaktyczne aktywności międzynarodowe i szereg krajowych aktywności z czego z istotną należy uznać pełnienie obowiązków koordynatora „Programu Edukacji Lotniczej i Lotniskowej” (PELiL) pomiędzy Lotniczą Akademią Wojskową, portami lotniczymi, MSWiA, zakładami lotniczymi oraz innymi szkołami wyższymi i średnimi.

Jako nauczyciel akademicki przeprowadził szereg zajęć dydaktycznych na wszystkich poziomach studiów i kursów realizowanych w Lotniczej Akademii Wojskowej oraz w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi z siedzibą w Józefowie, z takich przedmiotów jak m.in: Zarządzanie organizacjami lotniczymi, Logistyczne zabezpieczenie działań taktycznych, Podstawy pedagogiki i komunikacji społecznej, Metodyka szkolenia wojskowego, Działalność szkoleniowo-metodyczna oraz Zarządzanie logistyką w sytuacjach kryzysowych, Ratownictwo i ochrona ludności, Działalność szkoleniowo-metodyczna w SZ RP. Ponadto, prowadził wykłady w języku angielskim z przedmiotu *Peace and Stabilization Operations* dla studentów wojskowych z Królestwa Arabii Saudyjskiej.

Jego działalność edukacyjna jest ściśle powiązana z prowadzoną działalnością naukową. Należy również podkreślić duże zaangażowanie w opracowanie materiałów szkoleniowych i edukacyjnych na potrzeby Sił Zbrojnych RP, w tym poradników, regulaminów, programów szkolenia jak również programów studiów. Habilitant wykazał tylko jedno promotorstwo pracy inżynierskiej. Kandydat do stopnia naukowego doktora habilitowanego sprawował również opiekę naukową nad jednym doktorantem w charakterze promotora pomocniczego. Przewód doktorski zakończyły się nadaniem stopnia doktora.

2. Dorobek popularyzatorski

Dr Dariusz Bogusz legitymuje się istotnymi osiągnięciami popularyzujące naukę. Prowadził szereg zajęcia dydaktycznych poza ośrodkami akademickimi w jednostkach wojskowych zarówno dla żołnierzy polskich i żołnierzy armii sojuszniczych. Na uwagę zasługuje m.in. prowadzone w 2018 r. zajęcia z uczestnikami Cultural Understanding and Language Proficiency (CULP) organizowanego przez US Army Cadet Command z Fort Knox (Kentucky). Program pomaga zrozumieć kadetom Reserve Officers' Training Corps (ROTC) złożoność środowiska międzynarodowego, w którym będą działać jako przyszli oficerowie poprzez zapewnienie wystarczającej wiedzy z zakresu geopolityki, kultury, języka, ekonomii i środowiska krajów

sojuszniczych. Na uwagę zasługuje również motywowanie studentów do podejmowania wyzwań badawczych i publicystycznych poprzez udział w projekcie MEiN „Perły Nauki” jako opiekun naukowy wybitnie uzdolnionej młodzieży studenckiej. Przedmiotem programu jest wsparcie podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w tworzeniu wybitnie uzdolnionym absolwentom studiów pierwszego stopnia lub studentom po ukończeniu trzeciego albo czwartego roku jednolitych studiów magisterskich warunków rozwoju przez umożliwienie im prowadzenia badań naukowych pod kierunkiem opiekuna naukowego.

Upowszechnianie wiedzy z obszaru lotnictwa ma miejsce w czasopismach fachowych, takich, jak: *Przegląd Sił Zbrojnych* czy *Przegląd Sił Powietrznych*.

Jest także redaktorem kierunkowym oraz członkiem rady naukowej nowo tworzonego rocznika „Yearbook of International Security” wydawanego przez Fundację Nauka dla Bezpieczeństwa ANDARTA. Na uwagę zasługuje fakt, że od roku 2021 jest członkiem Towarzystwa Nauki i Kultury „Libra”, którego głównym celem działalności jest m.in.: popieranie i rozwijanie badań naukowych oraz ich promocja w społeczeństwie, kultywowanie tradycji narodowych, pielęgnowanie polskości, patriotyzmu oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej. Towarzystwo realizuje swoje cele poprzez: organizowanie warsztatów naukowych, kulturalnych i edukacyjnych, organizowanie konferencji, seminariów, szkoleń i wykładów, wydawanie książek i czasopism. Działa także w Polskim Towarzystwie Geopolitycznym, które opiera swoją główną działalność na: organizacji konferencji naukowych, prowadzeniu samodzielnych badań naukowych w formie konkursów i olimpiad międzynarodowych. Sprawował opiekę naukową nad studentami zrzeszonymi w studenckich kołach naukowych.

3. Współpraca międzynarodowa

Współpraca międzynarodowa Habilitanta wynika z przebiegu jego pracy zawodowej i jest związana z siłami zbrojnymi, w szczególności uczelniami wojskowymi. Oprócz wymienionych we wcześniejszych punktach aktywności międzynarodowych na uwagę zasługuje udział w niemiecko-polskich seminariach partnerskich dla oficerów organizowanych przez Centrum Dowodzenia Wewnętrznego – Wydział 5 Bundeswehry (*Leadership Development and Civil Education Center*) w Strausbergu (Niemcy). W trakcie seminariów wystąpił z referatem nt.: *History, mission and structure of the Polish Air Force Academy* oraz *New model of study at the Polish Air Force Academy*. Prezentował także wyniki pracy grupowej: *The integration of soldiers in the country and*

the society oraz *The Armed Forces on the missions – perception of the soldiers in the society*. Odbył również zagraniczny staż naukowy w Wydziale Nauk Wojskowych i Szkolenia Oficerskiego w Narodowym Uniwersytecie Służby Publicznej (*National University of Public Service* – NUPS) w Budapeszcie na Węgrzech. W latach 2016–2021 pełnił obowiązki nieetatowego oficera ds. kontaktów (oficer łącznikowy) z uczestnikami kursów oraz słuchaczami studiów z zagranicy w LAW. Był odpowiedzialny za pobyt, zabezpieczenie, kształcenie i szkolenie 10 oficerów-pilotów ze Zjednoczonych Emiratów Arabskich oraz 15 studentów wojskowych z Królestwa Arabii Saudyjskiej. Ponadto, był odpowiedzialny za organizację i zabezpieczenie wizyt przedstawicieli Wojskowego Korpusu Dyplomatycznego akredytowanych przy Rzeczypospolitej Polskiej w LAW.

4. Inne osiągnięcia

- Za inne najważniejsze inne osiągnięcie dr. Dariusza Bogusza należy uznać udział w
- z ramienia LAW w składzie Zespołu Eksperckiego do opracowania Instrukcji szkoleniowo-metodycznej SZ RP (2018–2019);
  - w składzie Komitetu Sterującego, Zespołu Eksperckiego do opracowania Koncepcji zapewnienia jakości w Systemie Funkcjonalnym Szkolenia (2016–2017);
  - Zespół Ekspercki ds. Geopolityki, Projekt Nowe Urządzenie Polskie 2X35 (NUP 2X35), CDiSZ SZ RP Bydgoszcz (2019–2022).

W czasie służby wojskowej był uczestnikiem szeregu szkoleń i praktyk specjalistycznych, po ukończeniu których uzyskał certyfikaty i dyplomy ukończenia kursów specjalistycznych. Do najważniejszych z nich należą:

1. Kurs dla instruktorów Zintegrowanego Systemu Dowodzenia i Kontroli NATO, NATO Communications and Information Agency, Centrum Operacji Powietrznych, Warszawa.
2. Kurs Domeny procesu badawczego, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia.

Ponadto brał udział w szeregu ćwiczeniach z wojskami na różnych stanowiskach służbowych.

W trakcie swojej działalności naukowej otrzymał nw. nagrody i odznaczenia. Odznaczenia resortowe: Kordzik pamiątkowy z dedykacją od Prezydenta RP, Brązowy medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny”, Brązowy medal „Za zasługi dla obronności kraju”, Srebrny medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny”. Nagrody uczelniane: Nagroda

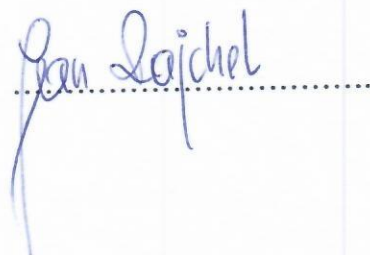
Rektora-Komendanta WSOSP II stopnia za działalność naukową, Odznaka wzorowego żołnierza, Odznaka honorowa WSOSP.

Reasumując, tą częścią recenzji, przedstawiony do recenzji dorobek dydaktyczny, popularyzatorski oraz osiągnięcia w zakresie współpracy międzynarodowej oraz pozostałe osiągnięcia Habilitanta oceniam pozytywnie i uważam, że stanowią one podstawę do nadania stopnia doktora habilitowanego.

III. Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę pozytywną ocenę głównego osiągnięcia naukowego Pana doktora Dariusza Bogusza, które stanowi monografia: *Symulatory i trenażery lotnicze w szkoleniu lotniczym pilotów wojskowych w Polsce*, która w mojej opinii wnosi nowy, znaczny wkład w rozwój dyscypliny *nauki o bezpieczeństwie*, mając równocześnie na względzie istotną dla tej dyscypliny, jego aktywność naukową, popularyzatorską, dydaktyczną oraz organizacyjną, stwierdzam, iż Habilitant spełnia wszystkie ustawowe wymogi, które stawiane są kandydatom do uzyskania stopnia naukowego *doktora habilitowanego* – zgodnie z Ustawą z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym.

W związku z powyższym, wnioskuję o przyjęcie uchwały o nadanie dr. Dariuszowi Boguszowi stopnia naukowego – doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie.

A handwritten signature in blue ink, reading "Jan Łajchel", is written over a horizontal dotted line.

